

Isaiah Berlin, een man uit duizenden

T.I. Oei

Tijdens mijn vakantie een prachtig boek gelezen, R. Jahanbegloo, *Conversations with Isaiah Berlin*, London: Halban Publ. Ltd. 2007. Berlin geldt als de meest vooraanstaande politiek filosoof uit de vorige eeuw (1909-1997). In Riga geboren, door en door Engels opgevoed vanaf zijn 12^e jaar, werd hij door alle boeken van Russische denkers en schrijvers van zijn vaders bibliotheek door te lezen, al vroeg een intellectueel ingestelde denker, die zijn tijd in menig opzicht vooruit was. Zijn liberaal pluralistisch gedachtegoed, zijn zienswijzen over twee vrijheidsbegrippen (positieve en negatieve), zijn fenomenale encyclopedische kennis van denkers, schrijvers, filosofieën, in het bijzonder uit de achttiende/negentiende eeuw, zijn klassieke opvoeding met kennis van de Griekse en Romeinse tijd, zijn schoolervaringen volgens de Engelse traditie, maakten hem bij uitstek tot een echt Britse, chauvinistische, wijze man. Hij vond ook Engeland het ideale land om in te wonen, zeker gezien vanuit zijn behoefte aan democratische vrijheden en aan ruimte waarin zijn immense geest zichzelf kon ontplooien. Het boek ademt een veiligheidscheppende sfeer, waarin je als het ware aan zijn voeten zit om zijn denken goed te kunnen volgen. Dit laatste is alleszins mogelijk want hij heeft een welhaast begenadigde didactische werkwijze: elke zin wordt toegelicht aan de hand van voorbeelden, zegswijzen, praktische handvatten. Je voelt je als lezer er wel bij, zonder dat je wordt klein gehouden of wordt ontzien of genegeerd. Hij is werkelijk in gesprek met de interviewer die als vragensteller ook steeds welwillend wordt bejegend. Soms wordt deze fijnzinnig gecorrigeerd of aangevuld en aan de hand gehouden, - altijd met zowel de geruststellende streling als de ijzeren motivatie van de hand die in een fluwelen handschoen is gevat en je begeleidt naar de conflicten die altijd gepaard gaan met wat hij noemt de wederwaardigheden van de 'life ends'. Hij doelt dan op wat 's mensen wensen en verlangens met elkaar al doende kunnen teweegbrengen. In zoverre is hij met recht een filosoof die niet alleen maar denkt en overweegt, maar ook voelt en weet wat er in mensen omgaat. Een psychodynamisch ingestelde man, met een groot psychologisch inzicht, zonder dat hij hier het woord of het denken van Freud in de mond heeft genomen.

Dat hij Freud wel heeft leren kennen en een zeker respect had voor zijn persoon, vinden we hier en daar in zijn geschriften, bijvoorbeeld in *Concepts and Categories*, Princeton, New Jersey, 1999, p. 129, in het bijzonder p.132, p.156; *Against the Current*, Princeton, New Jersey, 2001, p. 254, p. 324. De gedenkwaardige biografie over hem door Michael Ignatieff, Isaiah Berlin, *A life*, Chatto and Windus, London, 1998, p. 91/92 vermeldt – al of niet waarheidsgetrouw - hoe Freud hem in 1938 uit de tent probeerde te lokken. Op Freuds vraag wat Isaiah voor de kost deed, antwoordde deze in het Duits dat hij trachtte filosofie te doceren. Freud repliceerde: ‘Dan moet je mij wel een charlatan vinden.’ Ignatieff vervolgt: This was close to the mark, but Berlin protested. Berlin: “Dr Freud, how can you think such a thing?” Freud then pointed to a figurine on the mantelpiece. ‘Can you guess where it comes from?’ Freud asked Berlin. When Berlin said he had no idea, Freud replied, ‘I see you are not a snob.’ De ontmoeting eindigde met een kopje thee, in aanwezigheid van Mw. Freud en kleinzoon Lucian (de latere fameuze schilder Lucian Freud). Lucian kreeg in 1996 de kans van the National Gallery in Londen om iemand te portretteren en hij koos voor Berlin. (Ibid. p. 296). Er waren meer dan een dozijn (veelal ochtend)sessies, maar het portret werd niet afgerond. Lucian had als gewoonte om vele sessies - soms wel dagelijks gedurende vele maanden tot wel een jaar – te gebruiken om iemand te zien voor zijn werk.

Berlin vergelijkt mensen globaal, schertsenderwijs, in twee typen: hedgehogs en foxes: de doelstrevers en de gevoelstypen, terwijl er mensen zijn die geen van deze kenmerken hebben, of die juist van beide kenmerken iets hebben. Als voorbeeld Pushkin, in zijn ogen de grootste Russische stilist. Hij zegt: ‘Pushkin is not a man who tries to interpret everything in the light of some single all-embracing system. That’s what hedgehogs do. He simply reacts as he reacts, he describes what he describes, writes what he writes. I mean, he expresses himself in many directions, as the spirit takes him....Tolstoy is a fox who believed passionately in being a hedgehog. Dostoevsky is a real hedgehog. It is not a peculiarly Russian division. Goethe was a fox, and Hegel a hedgehog. Victor Hugo was a hedgehog and Flaubert a fox; and so were Anatole France and Huysmans.’ En dan legt hij uit, waarom dat onderscheid zo van belang is in zijn denken. Hij onderscheidt dat foxes de pluralisten zijn, en hedgehogs de monisten, zoals hij ze noemt. Bij Tolstoy ervaar je het conflict: hij was van nature een fox, een pluralist, maar hij geloofde in monisme, hij wilde een hedgehog zijn. In zijn later werk word je als lezer dit conflict meer dan duidelijk gewaar. Berlin heeft zijn denken over het pluralisme vooral gevonden in wijsgeren als Herder en Vico. Hij verklaart zijn sympathie

voor Herder: 'That's why Herder...influenced the Jews and the southern Slavs directly or indirectly, because he articulated their sense of identity, which earlier theorists, perhaps only the forgotten Vico and the remote Montesquieu, had stressed.' En ook: 'Herder is indeed the first person to emphasize that the need to belong to a community is a basic human need, just as strong as that for eating, drinking, warmth, security...' 'Hegel has pointed out the human need for recognition; that men want others to recognize their status, needs, character as an individual, independent entity.'

Het mag duidelijk zijn dat ik deze denker bewonder, - die ook voor cultureel-antropologen en transcultureel en intercultureel denkende collega's van belang is - , die als mens ook eigenlijk geen vijanden had: zo menselijk en zo verdraagzaam was hij, letterlijk gezien, maar ook in zijn communicatiepatroon. Hij wist in het boek de interviewer altijd de indruk te geven dat hij er toe deed, - een persoonlijke gave die een ieder zich kan wensen.